

УДК 378.016:811.111

МОВА ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ (LSP): ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

Яна Нечепорук, кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

ORCID: 0000-0003-1152-8030

E-mail: yananecheporuk83@gmail.com

У статті представлено аналіз виникнення і розвитку «мови для спеціальних цілей» у тісному взаємозв'язку з історією розвитку іношомовної підготовки та потреб суспільства. Технологічні та інформаційні зміни кінця XX і початку XXI століть природним чином позначилися на характері теоретичного дослідження та практичного вивчення спеціалізованої мови. Була створена теорія функціональних стилів, дана дефініція терміна «стиль», визначені усна і письмова форми мови, функціональні варіанти мови та багато іншого. У різний час об'єктом дослідження ставав аналіз окремих мов спеціального вжитку, тексту, цільової ситуації, механізмів, що беруть участь у засвоєнні матеріалу.

Ключові слова: мова для спеціальних цілей; метод; історичний розвиток; іношомовна підготовка; професійна мова; професійна підготовка.

LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES (LSP): PECULIARITIES OF HISTORIC DEVELOPMENT

Yana Necheporuk, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Doctoral Candidate at the Department of Pedagogy and Science Management, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1152-8030

E-mail: yananecheporuk83@gmail.com

The article presents the analysis of the origin and development of “language for specific purposes” in close connection with the history of society. Technological and informational changes of the late XX century and early XXI century affected the nature of theoretical research and practical study of specific language that serves the professional sphere of human activity. The theory of functional styles was created, the definition of the term “style” was given, oral and written forms of language were defined, functional variants of language, etc. Since the 1960s, the teaching of English for special purposes has undergone different approaches. At different times, the object of study were the analysis of individual sublanguages, texts, target situations, and analysis of the mechanisms involved in the assimilation of the material; the object of study was language learning itself.

Thus, the language for specific purposes should be regarded as a flexible approach in foreign language studying, based on the needs of the target audience. However, despite all the flexibility and variability of LSP programs, there are specific criteria that must be considered when using this approach. First of all, you need to know what students expect from the course, what goals they pursue. It is important to calculate the time of studying, to take into account whether they will use a foreign language after the course or students are forced to use it just during the course. One has to identify topics to study and select the appropriate teaching methodology and theory that is most appropriate for a particular ESP

course. All the details should be considered, even the premises where the course will take place: its advantages and the limitations it may impose on the work must be also taken into account. It is also important to know exactly how students will use English: to read scientific texts, in real-life communication, to study instructions, to write business letters, and so on.

Keywords: *language for specific purposes; method; historical development; foreign language training; professional language; vocational education.*

Науковці під час вивчення та дослідження спеціалізованих мов (SL) – наприклад, англійської у сфері економіки / фінансів, медицини, будівництва, авіації – і досі стикаються з численними та значними перешкодами, оскільки зазначені мови дуже швидко розвиваються і постійно вимагають аналізу і стандартизації. У системі фахових мов можна виділити наступні їхні підвиди: медична, економічна, юридична, авіаційна мови; мова реклами, спорту, високих технологій та багато інших. Через стрімкий розвиток галузевих наук, активних технологічних розробок виникає необхідність у спеціальній лексиці або ж навіть у спеціалізованих мовах, які б створили основу для вдосконалення чинних, а також формування та зародження нових фахових мов.

Вагомий внесок у дослідження методики навчання фахової мови здійснили А. Артемов, Т. Брик, Д. Бубнова, І. Вереїтіна, Д. Демченко, Ю. Кміть, Л. Конопляник, З. Корнева, Н. Микитенко, Ю. Ніколаєнко, А. Петрова, І. Сімкова, О. Тарнопольський, Н. Тоцька. Питанням наповнення змісту навчання іноземної мови для спеціальних цілей займалися такі науковці, як: Т. Дадлі Івенс, М. Сейнт Джон, Т. Хатчінсон, А. Уотерс. Підходи до визначення мети навчання іноземної мови для спеціальних цілей описали Дж. Манбі, А. Чамберс. Дж. Аллен, Дж. Свейлс, Г. Уїдовсон, М. Філліпс, С. Шеттлсворт намагались проаналізувати жанри навчальних текстів, що обирались під час вивчення іноземної мови в тій чи іншій галузі.

Проте аналіз низки наукових досліджень дав можливість зрозуміти, що вітчизняному науковому середовищу бракує ґрунтовних праць, які вивчають проблему професійної іншомовної підготовки саме через призму історико-педагогічного досвіду. Враховуючи сучасні тенденції, ділова англійська мова згодом стане офіційною мовою бізнесу. Отже, подібні наукові роботи дадуть можливість освоєння сучасного простору іншомовної підготовки фахівців на основі позитивного історичного досвіду.

Метою статті є історичний аналіз процесу розвитку мови для спеціальних цілей як окремого навчального підходу, що сприяє ефективній іншомовній підготовці фахівців різних галузей.

Наразі існує декілька термінів, які визначають сутність поняття «фахова мова», – це такі поняття, як: «мова для спеціальних цілей», «спеціалізована мова», «субмова», «підмова» та інші. У лінгвістиці, як вітчизняній, так і у світовій, переважно вживаються терміни: «мова для спеціальних цілей» або «спеціальна мова». Англійською мовою цей термін звучить як «*language for specific purposes*» (LSP) для позначення фахової лексики. Слід також згадати визначення німецького лінгвіста Л. Хоффмана, який у своїх працях визначає фахову мову як «сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між усіма фахівцями певної галузі». Але, як слушно зазначає Т. Р. Кияк: «До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування певної мови забезпечується винятково чітко встановленою термінологією».

Основною функцією спеціалізованої (фахової) мови можемо назвати

забезпечення ефективного взаєморозуміння, інформаційного та пізнавального обміну знаннями у визначеній професійній сфері спілкування. Однією з основних проблем історичного дослідження спеціалізованих мов є різні точки зору низки науковців з цього питання. Наприклад, більшість розділяють точку зору Т. Хатчінсона та А. Уотерса щодо англійської мови для спеціальних цілей (LSP) про те, що «LSP не є питанням викладання “спеціалізованих різновидів” англійської мови. Той факт, що мова використовується для певних цілей, не означає, що це особлива форма мови, яка відрізняється за своєю природою від інших форм» [4, с. 57].

Зазначені науковці (Т. Хатчінсон та А. Уотерс) виокремлюють три впливові фактори, що сприяли розвитку англійської мови для спеціальних цілей.

1. Фактор історичного впливу. Одразу після завершення Другої світової війни світ постав перед необхідністю стрімкого розвитку наукової, технологічної та економічної діяльності. У результаті, більшість країн світу відбудувало та вдосконалило свої технологічні, економічні та соціальні сфери життя. Саме це сприяло об'єднанню світової громадськості та виникненню міжнародної мови. Завдяки активному і результативному розвитку економіки США, роль міжнародної мови випала на долю саме англійської.

2. Фактор лінгвістичного впливу. На відміну від загального принципу засвоєння елементарної лексики та основних граматичних правил, лінгвістичний фокус змістився на вивчення мови, що використовується в іншомовному середовищі фахівців окремої галузі, на розуміння впливу контексту на мовленнєві особливості тексту, на виявлення істотних відмінностей між побутовою та професійною комунікацією.

3. Фактор психолого-педагогічних досліджень у галузі педагогіки та психології. Відповідність змісту навчання вимогам та інтересам студента отримало ключове значення. Шляхом досягнення цієї відповідності стало використання спеціальних тематичних текстів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю студентів [4, с. 7].

Особлива увага до проблеми вивчення професійно орієнтованої іноземної мови була звернена у 50-ті роки ХХ століття (зокрема, до питання навчання іноземної мови у немовних закладах освіти). Акцент робився на підборі спеціалізованих текстів, розробці спеціальних навчально-методичних посібників. У 60-ті роки ХХ століття іноземна мова переважно стає способом формування професійної спрямованості, підвищення рівня освіченості. Таким чином, вивчення іноземної мови спрямовується на опанування лексичного мінімуму за фахом, переклад спеціальних текстів, розвиток навичок усного мовлення.

Значно посилюється увага до професійно орієнтованої іноземної мови як до засобу самостійної роботи з опанування професійних знань у 70–80-ті роки ХХ століття. В умовах збільшення обсягу професійних знань, необхідних фахівцеві, важливо було навчити його орієнтуватися в потоці переважно англійської інформації за обраною спеціальністю. У результаті викладачі велику увагу приділяють відбору спеціальних вузькопрофесійних текстів і вправ. Основною метою навчання професійно орієнтованої іноземної мови ставиться поки що лише читання спеціалізованої літератури, що дозволяє познайомитися з публікаціями з певної тематики, з основними тенденціями та напрямками світових досліджень у тій чи іншій професійній галузі, відібрати матеріал для наукової роботи.

Вивчення та викладання мови для конкретних, а не загальних цілей (LSP) – це підхід у вивченні мови, що почав розвиватися після Другої світової війни та з того часу демонструє свою постійну актуальність як в теоретичному, так і в методологічному планах. Період 1960–80-х років здійснював лише незначні та початкові дії у сферу вивчення та викладання мови для спеціального вжитку. Досліджуючи новостворену галузь, науковець Стревенс дав визначення процесу «викладання мови спеціального призначення» і назвав його частиною «великої, загальносвітової освітньої хвилі змін» [5, с. 145].

Робінсон відзначає, що перша конференція (проведена в 1969 році), яка була присвячена вивченню мови для спеціальних цілей (LSP), висвітлювала LSP як мову для спеціальних цілей, хоча більшість роботи, яка проводилася, фактично була в галузі англійської мови для спеціального призначення. За словами Робінсона, термін «specific» (специфічний / конкретний) незабаром витіснив термін «special» (спеціальний / особливий), оскільки вважалося, що спеціальний / особливий робить акцент на обмежених мовах, а не на конкретних цілях та ресурсах, до яких потрібен доступ тому, хто навчається. Отже, під час вивчення мови для загальноосвітніх цілей або для опанування літератури, коли мова і так є безпосереднім предметом навчання, вивчення мови для спеціальних цілей або фахової мови відбувається скоріше для «здобуття якихось зовсім інших знань і навичок» [6, с. 58].

Таким чином, ключовими питаннями в педагогіці LSP стали контекст і зміст: у якому контексті учні будуть використовувати мовленнєві навички та до якого змістового наповнення повинні мати доступ. Подібні підходи до викладання іноземних мов були прийняті й іншими мовами; *le français fonctionnel* був розроблений як реакція на аудіовізуальні методології та традиційне викладання, орієнтоване на граматику, під впливом комунікативних підходів до вивчення та викладання мови. У той час як LSP мав на меті задовольнити комунікаційні потреби швидко індустріалізованих країн та подолати міжнародні бар'єри у спілкуванні, методом упровадження «глобальних мов», як-от англійська чи французька, локальні (місцеві) ж мови втрачали свою перевагу і відходили на другий план.

Як правило, фокус дослідження зосереджується англійською мовою для спеціальних цілей, оскільки саме її розвиток, по суті, паралельний розвитку інших мов. Для багатьох викладачів англійської мови як іноземної англійська для спеціальних цілей сприймалась і зображувалась як радикальний, сучасний, більш науковий відхід від попередніх підходів вивчення професійної мови. Від початку увага більш зосереджувалась на читанні, а менше – на говорінні та письмі; використовували автентичні тексти певної професійної галузі, у якій були зацікавлені майбутні фахові спеціалісти; вимагали регулярного спілкування між учителем мови та спеціалістом з професійних предметів; і, переважно, аби навчальна програма та навчальні матеріали ґрунтувалися на поняттєвих, функціональних та комунікативних критеріях, які б допомогли майбутнім спеціалістам задовольнити свої комунікативні потреби обраного ними професійного напрямку.

Історичну еволюцію підходу вивчення англійської для спеціальних цілей не можна виокремити від величезних соціальних змін та масового економічного розвитку, що відбулися після Другої світової війни та так званої третьої хвилі глобалізації [7, с. 23], оскільки Європа намагалася відбудувати, модернізувати себе та знову незалежні

азійські, африканські країни. Відповідно до процесу модернізації LSP-підхід розглядався більш ефективним, орієнтованим на конкретні потреби фахівців як на робочому місці, так і в закладах освіти. Активний розвиток міжнародного капіталістичного руху також стимулював розвиток підходу «Мов для спеціальних цілей», що розглядався як засіб підвищення продуктивності на робочому місці та активізації торгівлі. Одночасно ідеологію прогресу та бажання сприяти міжнародному спілкуванню, обміну студентами та взаєморозуміння були підтримані такими організаціями, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), у надії запобігти майбутнім світовим війнам та створити сприятливу основу для розвитку «Мов для спеціальних цілей». У Європі робота Ради Європи щодо сприяння вивченню іноземних мов у країнах, що врешті-решт стали членами Європейського Союзу, призвела до впливових змін в аналізі потреб та розробці навчальної програми, про які слід обов'язково згадати у контексті історичного аналізу LSP. Знову виникло питання про необхідність забезпечити спільною мовою сферу торгівлі й комерції, а також знайти кращого міжнародного порозуміння.

Ці, на перший погляд, дещо суперечливі цілі та наміри лежать в основі LSP і є джерелом деяких критичних зауважень, які висловлював, наприклад, Карвер [5, с. 127]. Він зазначає, що «неофіційною версією» розвитку ESP меншою мірою вважається обумовлений цілями глобальної комунікації та порозуміння, а більшою мірою – зростанням у 1960-ті роки нафтових інтересів США на Близькому Сході. Вона ілюструє цю думку, цитуючи презентацію Стревенса на конференції 1971 року на тему «Національний розвиток англійської для дорослих», яка відбулася в Бейруті: «Тепер науковці ... можуть сказати фахівцям нафтової промисловості або судноплавної компанії, або ж навіть державних організацій. ... Опишіть, ваші конкретні вимоги щодо англійської мови, які вам потрібні, ми можемо “спроєктувати” систему, яка досягне цієї мети». Такі організації, як Британська Рада, Фонд Форда та Інформаційне агентство Сполучених Штатів Америки (USIA), також сприяли просуванню ESP, зокрема, та сприяли утвердженню англійської мови як панівної мови у сферах науки, техніки та комерції.

Робінсон зазначає, що велика робота з LSP у період до 1980 року проводилася на таких сайтах, як Регіональний центр англійської мови у Сінгапурі; Університет Хартума, Судан, який випустив публікацію під назвою «Англійська мова для спеціальних цілей на Близькому Сході та у Північній Африці» (Вісник ESPMENA), та Чилійський університет у Сантьяго, що підкреслює глобальне поширення ESP.

Упродовж 80-х років ХХ століття розробники ESP уперше звернули увагу на психічні процеси, пов'язані із засвоєнням і вживанням іноземної мови. Для розуміння механізмів опанування іноземної мови потрібні знання з психології, а саме: компетентність у формуванні навичок і вміння самостійного складання ефективних стратегій навчання. Тому дуже часто цей період розвитку ESP називають етапом навичок і стратегій. Найпомітніші постаті на цьому етапі – Francois Grellet, Charles Alderson, Sandy Urquhart і Christine Nuttal. Мета, яку вони переслідували, доволі ясна – навчити студентів правильно тлумачити почуте і прочитане, тож найбільше уваги було приділено стратегіям інтерпретації тексту, визначенню типу тексту, роботі з контекстом, а також аналізу значень усного дискурсу.

На сьогодні іноземна мова для спеціальних цілей викладається в усьому світі за

різними напрямками. Починаючи з 60-х років минулого століття, коли вперше заговорили про ESP як про окремий напрям викладання англійської мови як іноземної, зазначена течія у навчанні англійської мови помітно розвивалась і посіла передові позиції у викладанні англійської для професійних цілей. Наукові джерела по-різному тлумачать поняття «навчання іноземної мови для спеціальних цілей»: мова спеціальності, мова для професійних цілей, профільно орієнтована мова, професійна або професійно орієнтована мова. Тож слід зробити висновок, що під професійно орієнтованим вивченням мови вважається навчання іноземній мові, що будується з урахуванням потреб учнів / студентів, що диктуються особливостями майбутньої професії або навчальної спеціальності, які, своєю чергою, вимагають його вивчення» [2, с. 6].

Отже, у наш час мову для спеціальних цілей не слід вважати готовою методикою, а її слід розцінювати як гнучкий підхід до вивчення іноземної мови, заснований на потребах цільової аудиторії. Та, попри гнучкість і варіативність програм LSP, існують конкретні критерії, які неодмінно слід враховувати під час використання зазначеного підходу.

Насамперед потрібно знати, чого чекають від курсу студенти, які цілі вони переслідують (вивчають мову для здачі екзамену, для навчання або роботи). Важливо розрахувати час навчання, врахувати, чи використовуватимуть іноземну мову після проходження курсу чи вимушені послуговуватися нею вже впродовж курсу; визначити найбільш пріоритетні для студентів знання, уміння і навички; чітко визначити рівень, на якому вони повинні бути засвоєні; виділити теми для вивчення та підібрати відповідну методологію та теорію навчання, яка найбільше підходить для відповідного курсу ESP (це може бути англійська для архітекторів, будівельників, медиків, комерсантів, біологів тощо).

Необхідно взяти до уваги всі деталі, навіть приміщення, де буде проходити курс: слід урахувати його переваги й обмеження, яке воно може накласти на роботу. Так, курси ESP можуть відбуватися у лекційних аудиторіях, готелях, бібліотеках, офісах. Також важливо знати, як саме студенти будуть використовувати англійську мову: для читання наукових текстів, у живому спілкуванні, для опрацювання інструкцій, для написання ділових листів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микитенко Н. Чинники формування змісту навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування». *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія педагогічна*, 2010. Вип. 26. С. 93–103.
2. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2004. 192 с.
3. Carver, D. Some propositions about ESP. *The ESP Journal*. 1983. Issue 2. Pp. 131–137.
4. Hutchinson T. English for specific purposes: A learning-centred approach. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press, 1987. 183 p.
5. Stevens P. Special-purposed language learning. A perspective. *Language Teaching*, 1977. Vol. 10(3), P. 145–163.
6. Robinson P. E.S.P.: (English for Specific Purposes): The Present Position: English for Special Purposes. *Longman Phoenix Prentice Hall Pergamon ELT*. Oxford, England, 1980.
7. Kumaravadivelu, B. Dangerous Liaison: Globalization, Empire and TESOL. Edge, J. (Eds.) (Re-) Locating TESOL in an Age of Empire. *Language and Globalization. Palgrave Macmillan*, London. 2006.

REFERENCES

1. Mykytenko, N. (2010). Chynnyky formuvannya zmistu navchalnoi dystsypliny «Inozemna mova profesiinoho spryamuvannia». *Visnyk Lvivskoho universytetu im. Ivana Franka. Seriya pedahohichna, (Vol. 26), 93–103* [in Ukrainian].
2. Tarnopolskyi, O. (2004). *Methods of teaching English for business communication*. Kyiv: Lenvit [in Russian].
3. Carver, D. (1983). Some propositions about ESP. *The ESP Journal, Vol. 2* [in English].
4. Hutchinson, T. (1987). *English for specific purposes: A learning-centred approach*. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University [in English].
5. Strevens, P. (1977). Special-purposed language learning. A perspective. *Language Teaching, Vol. 10(3)* [in English].
6. Robinson, P. (1980). E.S.P.: (English for Specific Purposes): The Present Position: English for Special Purposes. *Longman Phoenix Prentice Hall Pergamon ELT*. Oxford, England [in English].
7. Kumaravadivelu, B. (2006). Dangerous Liaison: Globalization, Empire and TESOL. Edge, J. (Ed.). (Re-) Locating TESOL in an Age of Empire. *Language and Globalization. Palgrave Macmillan*, London [in English].